

розька академія» // Матеріали II Міжнародної науково-практичної заочної конференції «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації», 2013. — Режим доступу до матеріалів:<http://naub.oa.edu.ua/category/conf/ii-lingvocognition/>

5. Корольова А. В. Стратегії і тактики комунікативної поведінки учасників спілкування в ситуаціях конфлікту. [Електронний ресурс]: Київський національний університет імені Тараса Шевченка //Studialinguistica. — Зб. наук. праць. — 2008. — Вип. 1. — С.48–54. — Режим доступу: http://philology.knu.ua/php/4/7/studia_1.pdf

6. Презентація в ліфті — elevator pitch. [Електронний ресурс]: 4BRAIN β. Ораторське мистецтво. — Режим доступу: http://4brain.ru/oratorskoe-iskusstvo/_elevator-pitch.php

7. Рудь А. 30-ти секундная презентация бизнеса. [Електронний ресурс]: Личный блог. Александр Рудь. — Режим доступу:<http://aleksandrud.ru/30-ti-sekundnaya-prezentaciya-biznesa-2/>

8.Elevator pitch — як створити ефективну «презентацію в ліфті». [Електронний ресурс]: Презентаційне агентство PowerLexis. — Режим доступу:<http://powerlexis.ru/articles/elevator-pitch>

9. Презентація для ліфта. [Електронний ресурс]: Блог Виктора Макаева. — Режим доступу: <http://www.forinternet.info/blog/prezintatsiya-dlya-lifta/>

10. Десять найкращих мобільних розробників: один пітч перемає. [Електронний ресурс]: YouTube. — Режим доступу:<https://www.youtube.com/watch?v=BQ5ZID9KWY40>

11. Эффективная блиц-презентация за семь шагов. [Електронний ресурс]: Смартсорсинг. Сообщество руководителей ИТ-компаний, ИТ-подразделений и сервисных центров.— Режим доступу: http://smartsourcing.ru/blogs/marketing_prodvizhenie_i_prodzazhi/2367/

УДК (81'342..81'276.4)(477.52/.6)

Товстенко В.Р.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови та літератури

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ РЕГІОНІВ СХІДНОЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено фонетичний портрет мови регіонів Східної України, хоч певна частина виявлених особливостей є загальноукраїнською. Визначено ряд відхилень від літературно-мовного стандарту в систе-

мах вокалізму й консонантизму, у явищах різноманітних звукових змін та в наголошуванні слів. Досліджено різноманітні комбінаторні та інші звукові зміни, а саме: асиміляція, дисиміляція, епентеза, протеза, афереза, апокопа, дієреза, метатеза. Доведено, що ці відхилення зумовлені діалектним впливом та впливом сусідніх російської та польської мов.

Ключові слова: асиміляція, дисиміляція, епентеза, протеза, афереза, апокопа, дієреза, метатеза.

Аннотація. В статті досліджено фонетический портрет мови регіонів Східної України, хоча определена часть отмеченных особенностей является общеукраинской. Определен ряд отклонений от литературно-языкового стандарта в системах вокализма и консонантизма, в явлениях различных звуковых изменений и в ударении слов. Исследованы различные комбинаторные и другие звуковые изменения, а именно: ассимиляция, диссимильация, епентеза, протеза, афереза, апокопа, диереца, метатеза. Доказано, что эти отклонения обусловлены диалектным влиянием и воздействием соседних русского и польского языков.

Ключевые слова: ассимиляция, диссимильация, епентеза, протеза, афереза, апокопа, диереца, метатеза.

Summary. The author studies phonetic peculiarities of the language in the regions of Eastern Ukraine. A great number of deviations from the standard literary language in vowel and consonant systems are analysed. Various combinatorial and other sound changes: assimilation, dissimilation, Epenthesis, prosthesis, apheresis, Apocope, diereza, metathesis are described. It is proved that these deviations are caused by the influence of neighboring dialect of the Russian and Polish languages.

Key words: assimilation, dissimilation, Epenthesis, prosthesis, apheresis, Apocope, diereza, metathesis.

Фонетика розмовної мови регіонів Східної України виявляє ряд відхилень від літературно-мовного стандарту в системах вокалізму й консонантизму, у явищах різноманітних звукових змін та в наголошуванні слів. У словниках української мови стилістична характеристика таких некодифікованих одиниць лексики подається по-різному: *розм.*, *прост.*, *діал.* та ін. Про недостатнє опрацювання комплексу питань, пов'язаних із цим типом розмовного шару української мови, свідчить сам факт відсутності його загальноприйнятого серед мовознавців термінологічного позначення.

Частина українців (І.Кириченко, С.Левченко та ін.) називають цю лексику розмовною, інші мовознавці (М.Жовтобрюх, Г.Іжакевич, А.Грищенко та ін.) — розмовно-просторічною. На сьогодні більшість дослідників (О.Пономарів, О.Тараненко та ін.) визнають наявність просторіччя в українській мові. Наприклад, О.Тараненко подав такі критерії просторічної лексики: «Позначка «прост.» характеризує одиниці, що, маючи поширення на всій або значній території функціонування української мови і не бу-

дучи, таким чином, діалектно обмеженими, не входять, проте, до складу літературної мови» [13, с.112].

Відхилення від фонологічних норм в умовах двомовності мають назву фонологічна інтерференція [5, с.39]. У системі вокалізму це насамперед різноманітні випадки наявності [i] на місці літературного [и] і, навпаки, — [и] на місці [i]. Перше із цих явищ викликане як впливом північних говорів української мови [6, с. 32], так і впливом російської мови. Наприклад: «Я, — каже,- привик до вас, не хочу до Чорнозуба; може, б ви передержали мене через зиму до весни за гроші?» (О.Кониський); «Раз мати родила, раз і *умірати*» (М.Номис); «*Хвигура* палала, і на цьому ділі вартова служба коло неї кінчалась, а тим трьом козакам уже треба було поспішати до рідної неньки...» (О.Ільченко). Уживання [и] на початку слова характерне для говірок усіх трьох наріч української мови, зокрема Прилуччини: [и*нші*], [и*ти*], Запоріжжя: [и*нколи*],[и*ноді*], Лубенщини: [и*дол*]. Російським впливом зумовлена вимова звука [i] на місці [e] (переважно в іншомовних словах): [а*кардіон*],[а*нікдот*],[в*інігрет*],[т*лівізор*] та ін. Досить часто простежується вимова [a] у ненаголошеній позиції на місці літературно-нормативного [о]:[ка*мпот*],[ка*тлетта*], [па*прет*], [ха*рашо*] тощо. Це явище можна пояснювати і як вплив українських говірок (східно- та середньополіських говірок), і як вплив російської мови. У мові регіонів Східної України часто простежується перехід [i] в [о]:[бо*соножки*], [во*йна*], [во*сім*], [до*м*]. Наприклад: «На *войну* йдучи по чужу голову, й свою неси» (М.Номис).

У системі консонантизму однією з характерних ознак мови регіонів Східної України є значно частіше, ніж у літературній мові, заміна етимологічної фонемі [ф] звуками [хв],[х], [в]: [бу*х*вет], [ку*х*вайка], [х*в*(и)гура], [х*в*орма], [а*р*х*м*етика], [ту*х*лі], [ко*х*та], [а*с*вал*ь*т] тощо. Наприклад: «...Лише Антон Герасимович порушив напружену мовчанку: — Чи не зустрічали там свого *хвеномена*? Щез і адреси не залишив» (Щ.Гончар). Фонема [ф] виникла в багатьох слов'янських мовах за зразком романської або германської [f] і може, як зазначає Ю.Жлуктенко, довго відчуватися чужим елементом[8, с.92]. Тому в південно-східних діалектах, а також у лівобережнополіських говірках поліських діалектів немає особливої фонемі [ф], вона замінена звуками [хв],[х], [в][3, с. 64; 7, с. 160]. Серед фонетичних ознак мови регіонів привертає увагу вимова твердого [л] як альвеолярного, що простежується на території поширення всіх трьох наріч української мови [3, с. 78], хоч часто й називається «полтавським л». Наприклад: [мо*л*□око], [бу*л*□а], [ко*л*□и], [го*л*□ова] та ін.Наприклад:

«[Міліціонер:]...Я при *спольненні* службових обов'язків» (О.Корнійчук). Протилежним процесом є вимова твердого [л] на місці літературно-нормативного [л'] перед наступним приголосним: [білше], [болниця], [началник], [правильно] та ін. Наприклад: «Куди ж тут одному *началнику* управитися і усякому суд дати?» (Г.Квітка-Основ'яненко). На більшій частині території України в розмовній мові на місці літературного твердого [р] часто виступає м'який [р'], що відображає вплив як фонетичних особливостей південно-східного наріччя [3, с.77; 10, с. 113,123], так і російської мови [11, с. 65; 9, с. 126; 1, с. 112]. Наприклад: [базар'], [комар'], [Ігор'], [Хар'ків], [квартир'а] тощо. Поширеним наслідком впливу фонетики російської мови є пом'якшена й м'яка вимова приголосних у позиції перед [е]: [білет], [ідеал], [кабінет], [директор], [телеграма], [кавалер], [катлета] та ін. М'якість [л] у деяких словах може бути зумовлена впливом польської мови або західноукраїнського варіанта літературної мови. Наприклад: «Стрибок — і *ленти* одлітали! Відплив — і *ленти* на плечі! Дівчата танці танцювали, шотландські танці на мечі» (П.Тичина). У розмовній мові населення Східної України на місці нормативних африкат дж і дз часто виступають інші звуки, що може бути наслідком діалектного впливу та впливу російської мови: [вожу], [сизжу], [провожати], [насажувати], [кукуруза], [зеркало] та ін.

Серед випадків асиміляції приголосних за місцем і способом творення можна виділити:

а) прогресивну асиміляцію — перехід [й] в [н] після [м]: [мн'акій], [мн'ясо], [мн'ач] та ін. Наприклад: «...Наглянувши недалеко зелену, як рута, полянку, вивернулися на їй, як на *мякому* килимі» (П.Мирний);

б) прогресивну асиміляцію наступного [й] попереднім приголосним, який унаслідок цього подовжується: рос. ружьё > [ружжо]. Наприклад: «Мисливське *ружжю*, як і всяка вогнепальна зброя, — річ небезпечна, і біля неї треба ходити обережно» (О.Вишня).

У мові регіонів Східної України значно ширше виявляє себе дисиміляція, особливо регресивна:

а) заміна першого зімкненого приголосного у групі [кт] на щілинний [х] (контактна регресивна дисиміляція): *директор*, *трактор*, *дохтор* та ін. Наприклад: «А в мене двір, будівлі всякі намальовані, і за двором жнуть саме усі гуртом, *трактором*» (А.Головка);

б) заміна першого зімкненого приголосного в групі [чн] на щілинний [ш]: *місяшний*, *молошний*, *пшенишний* та ін. Напри-

клад: «Випий, — каже [мати], — доню, води трошки... або ляж на печі ... або чи не хоч, онде *молошина* каша, учорашня, з'їж трошки, то й минеться...» (Г.Квітка-Основ'яненко);

в) у групах губних **мб, мв, мп** — перехід [м] у [н] (контактна регресивна дисиміляція): *транвай, канпот, конбайн тощо*. Наприклад: «Ще, диви, й *транвай* пустимо, не лише Карпові ним їздити, хіба ми в бога теля з'їли?» (Ю.Яновський);

г) дистантна регресивна дисиміляція між сонорними: перехід одного з [р] у [л]: *калідор, лабораторія, секлетар* та ін. Наприклад: «Усе своє майно ми залишили в *калідорі*» (з усної мови).

У мові регіонів Східної України простежується відсутні в літературній мові випадки епентези, а саме: поява епентичних [д],[т]: *страм, роздявити, роздява, здря* та ін. Наприклад: «*Страму* вам нема, варвари, — докоряв буржуам Хрисан Кульбака, відомий у загоні своєю набожністю» (О.Гончар); «Худоби *здря* не мучте» (А.Головко). Для уникнення збігу голосних (гіатусу) у ненормативному усному мовленні регіонів Східної України часто вживають епентичні [в],[й]: *радіво, какаво, ідійот, шпійон* та ін. Наприклад: «[Хотина:] Коли пам'ятаєш материну *навуку*, то тямиш, як слід себе оберігати?» (М.Кропивницький); «Тося одно *пойняла*, що поки Петя не виговориться, нічого не буде» (Б.Жолдак. Збірка «Яловичина»).

Досить часто в мові регіонів спостерігаємо вживання протетичних приголосних, тобто поява неетимологічних, або секундарних, приголосних перед початковими голосними, а саме: протетичний приголосний **в**: *вугол, вуркаган* тощо. Наприклад: «[Кіндрат Антонович:]...Як увійде було у лавку, зараз на всі чотири *вугли* перехреститься...» (М.Кропивницький). Протетичний **в** характерний для наддністрянських, західнобойківських, північної частини східноpodільських та деяких інших говорів [2,с.93]. В окремих дієсловах у розмовній мові виступає протетичний з перед наступним **о**: *зоби(д)жати, зосмілювати* та ін. Наприклад: «Почекайте, — сказав Боровик, — ми на неї гримаємо, а чого вона плаче, ніхто не знає. Хто тебе *зобидив*, Зойко?» (В.Собко).

Серед випадків відпадиння кінцевого звука (звуків), тобто апокопи, вкажемо на такі: *тре'* (норм. треба), *мо'* (норм. може), *чо'* (норм. чого, чому), *йо'* (норм. його) та ін. Наприклад: «[Одарка:] - Тимко — парубок, *мо*, й гарячий, але роботящий» (Григорій Тютюнник).

У мові регіонів Східної України засвідчуються відсутні в літературній мові приклади дієрези — випадіння звука або звуків. Це явище, як відомо, часто викликане швидким темпом мови, інколи

місцем наголосу, у деяких випадках евфонією, деетимологізацією і т. ін. [12, с. 78]: мо[ж]на, скі[ль]ки, ті[ль]ки, ква[р]тира та ін. Наприклад: «Сорок світлиць, три великі зали, а живуть там *тіко* пацюки та миші» (Б.Грінченко).

Явище метатези в усній мові зумовлене тенденцією пристосовувати незвичні або мало властиві звукові поєднання в слові до більш звичних, легших, а також нерідко народною етимологією, тобто намаганням пояснити або зблизити невідомі за походженням слова з іншими, звичайними [4, с. 271–277]: *фершал* (норм. фельдшер), *цилюрник* (норм. цирульник), *соше, соша* (норм. шоссе) та ін. Наприклад: «Мама перев'язувала мене сама, ходила ще старенька *фершалка*...» (Ю.Яновський).

На акцентуаційному рівні також помітні відхилення від літературної норми, що зумовлено діалектним впливом та впливом російської мови. Наприклад: подрУга (норм. поДруга), спина (норм. спИна), олЕнь (норм. Олень), дОчка (норм. дочкА), рУсло (норм. руслО), одИнадцять (норм. одинАдцять) та ін.

Висновки дослідження. Отже, фонетика мови регіонів Східної України виявляє ряд відхилень від літературно-мовного стандарту в системах вокалізму й консонантизму, у явищах різноманітних звукових змін та в наголошуванні слів. Ці відхилення зумовлені, по-перше, діалектним впливом, по-друге, впливом сусідніх мов, насамперед російської та польської. На нашу думку, ця лексика у словниках української мови повинна мати ремарку *прост.*, яка б однозначно вказувала на належність відповідної одиниці до некодифікованої, але широко вживаної розмовної мови.

Література

1. Антисуржик / за заг. ред. О.Сербенської. — Львів: Вид. Світ, 1994. — 152 с.
2. Балахонова Л.И. Диалектные по происхождению слова в современном литературном языке / Л.Балахонова // Слово в русских народных говорах: Сб. статей / под ред. Ф.П.Сороколетова. — Л.: Наука, 1968. — С. 18–36.
3. Бевзенко С.П. Українська діалектологія / С.Бевзенко. — К.: Вища школа, 1980. — 246 с.
4. Булаховський Л.А. Историчний коментарій до української літературної мови / Булаховський Л.А // Вибрані праці в п'яти томах. — К.: Наук.думка, 1977. — Т 2. — С. 217–570.
5. Вайнрайх У. Языковые контакты (состояние и проблемы исследования) / У.Вайнрайх. — К.: Вища школа, 1979. — 264 с.

6. Дзензелівський Й.О. Процес засвоєння єдиних літературних лексичних норм української мови в усній практиці населення Закарпатської області УРСР // Закономірності розвитку українського усного літературного мовлення. — К.: Наук. думка, 1965. — С. 252–281.

7. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови / Ф.Жилко. — К.: Радянська школа, 1955. — 316 с.

8. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю.Жлуктенко. — К.: Вища школа, 1974. — 176 с.

9. Коваль А.П. Культура української мови / А.Коваль. — К.: Наукова думка, 1964. — 194 с.

10. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори / І.Матвіяс. — К.: Наук. думка, 1990. — 164 с.

11. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль / М.Пилинський. — К.: Наук. думка, 1976. — 288 с.

12. Тараненко О.О. Гаплогія // Українська мова (енциклопедія). — К.: Укр. енциклопедія, 2000. — С. 87.

13. Тараненко О.О. Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника) / О.Тараненко. — Київ-Кам'янець-Подільський, 1996. — 171 с.

УДК 81:00.12/18

Храбан Т.Є.,

викладач

Київського лицю імені Івана Богуна

ДОСЛІДЖЕННЯ СЕМАНТИКИ КОНЦЕПТУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Анотація. У статті розглянуто методологічний аспект дослідження семантики концепта. Звернено увагу на психолінгвістичні методи (асоціативний експеримент та метод суб'єктивних дефініцій (рецептивний експеримент)).

Ключові слова: лінгвокультурна концептологія, семантика, психолінгвістика, психологічна структура значення, методи асоціативного експерименту, метод суб'єктивних дефініцій (рецептивний експеримент).

Аннотация. В статье рассмотрен методологический аспект исследования семантики концепта. Обращается особенное внимание на психолингвистические методы (ассоциативный эксперимент и метод субъективных дефиниций (рецептивный эксперимент)).

Ключевые слова: лингвокультурная концептология, семантика, психолингвистика, психологическая структура значения, метод ассоциативного эксперимента, метод субъективных дефиниций (рецептивный эксперимент).